

"НЕОВІЗАНТИНІЗМ" МИХАЙЛА БОЙЧУКА

Дана стаття присвячена одному з найвизначніших явищ в українському мистецтві ХХ ст.—школі "неовізантинізму" Михайла Бойчука. Автор робить спробу виявити теоретичні й естетичні засади цього напрямку, а також його значення для української культури.

Початок ХХ ст. ознаменувався в історії світового мистецтва значним піднесенням художнього життя, виникненням і розвитком численних напрямів у живописі. Тогочасні художники й досі захоплюють своєю творчістю і, безперечно, впливають на розвиток сучасного мистецтва.

Українське мистецтво початку ХХ століття не було відірваним від загальноєвропейського, як це, на жаль, сталося згодом. Художники мали змогу подорожувати по європейських країнах, навчатися і працювати у найзначніших центрах тогочасного художнього життя, таких, як Париж, Мюнхен чи Краків. В такий спосіб українські митці переймали напередовіші тенденції в живописі, підтримували тісні контакти з європейськими художниками, а іноді навіть ставали законодавцями у світі модерного мистецтва. Тому ми можемо говорити про українське мистецтво перших десятиріч ХХ ст. як про високопрофесійне, таке, що цілком відповідало рівневі європейських майстрів.

Серед різноманітних течій в українському мистецтві початку ХХ ст. одним з найяскравіших явищ була школа Михайла Бойчука. Цей художній напрям у Парижі називали "неовізантинізмом", у Радянській Україні зневажливо охрестили "бойчукізмом", а сам Бойчук, не заперечуючи двох попередніх назв, називав свою школу "монументалізмом". В основі цього явища було покладено ідею "великого" мистецтва, що його все життя прагнув створити художник. Він намагався звільнити мистецтво від суб'єктивізму, настроєвості і спирався в цьому на досягнення попередніх епох.

"Об'єктивний зміст — у формах мистецьких, нереалістичних. Центральність композиції. Монументальність... Вивчення дійсності. Показ її як синтезу життя. Суть ідеї в найбільш закінче-

ній строгій формі. Мистецтво у фактурі образу, а не в темах. Служба людству, а не матерії. Виступ проти сучасної, механічної цивілізації. Вільна дисципліна, яка виникає з індивідуалізму й опирається на старому стилі" [1].

Феномен "бойчукізму" є, безперечно, самобутнім явищем в українській культурі, однак не є поодиноким у світовому мистецтві. Багато дослідників порівнюють монументалізм Бойчука зі школою мексиканського художника Дієго-де-Рівери, грузинського Ніко Піромановілі. Про зв'язок з французькими митцями пише один з учнів Бойчука Євген Холостенко у статті "Перший досвід":

"Законами монументально-ритмічної композиції й організації мистецького твору цікавляться художники останніх десятиріч (Сезан, т. зв. нові французи — Пікассо, Дерен, Гоген, кубісти й інші)... В роботах наших, так званих, бойчуківців, яких теж цікавили дуже ці проблеми, поруч із виразним національним забарвленням їхньої творчості й іншими ознаками та запозиченнями дуже помітні впливи паризької школи. В останніх роботах на виставці графіки восени 1928 року та інших, виразно виявляються ці впливи і формальна близькість не тільки до модерних французів, а й до сучасних, як, наприклад, Модільяні та інші" [2].

Першу свою школу Михайло Бойчук створив у Парижі, куди приїхав восени 1907 р. Школа активно працювала й у квітні 1910 р. взяла участь у виставці в Салоні Незалежних, де представила вісімнадцять колективних робіт під загальною назвою "Відродження візантійського мистецтва". Твори неовізантиністів викликали гучний резонанс і серед художників, і в пресі. Твори паризької школи, напевно, не збереглися, тому ми можемо судити про них лише з від-

гуків художніх критиків, які дуже схвально поставилися до діяльності Бойчука і його послідовників [3].

Щоб відроджувати візантійські традиції в мистецтві XX ст., Бойчуку необхідно було досконально оволодіти іконописною технікою. Цими знаннями і вміннями майстра скористався тодішній директор Національного (Церковного) музею у Львові Іларіон Свенціцький. Він запросив Бойчука реставрувати давні українські ікони, якими в той час активно поповнювалася музейна колекція. Бойчук виявився насправді дуже здібним реставратором і його зусиллями було збережено цілий ряд ікон XV—XVI ст.

На запрошення Російського археологічного товариства Михайло Бойчук проводить багаторічні реставраційні роботи в церкві Трьох Святих у с. Лемеші на Чернігівщині [4]. І цим далеко не вичерпується робота Бойчука по консервації пам'яток мистецтва. Плідна і високопрофесійна реставраційна діяльність Михайла Бойчука свідчать про його справді глибокий інтерес до старовинного мистецтва і знання усіх його тонкощів та нюансів.

"Візантійщина для України не чужа, — казав художник, — візантійська культура перетворилася з нашою поганською культурою, може, тисячолітньою. Український народ у своїх кращих колективних творах надає таке саме розуміння мистецтву, як і ми... Правдиві твори мистецтва мусять бути узяті в синтетичну форму, угрунтовані на спостереженнях поколінь, обняті в національну форму і традиційно переказувані нащадкам. Треба боротися з поглядами сучасної суспільності, виховувати її на кращих, справді естетичних зразках... Треба пристосувати стиль, декорацію, зміст, вигляд до живої дійсності. Чому ми, українці, маємо найбільше, може, даних, щоби взяти на себе таке завдання? Тому що ми маємо невичерпні джерела зразків у іконах, мозаїках, фресках, архітектурі, різьбі, скульптурі, вирізуванні, вишиванках, гончарстві, вибійках, писанках, килимах і т. д." [5].

Прагнучи втілити в життя свої ідеї, Михайло Львович продовжує розпочату за кордоном

роботу в Україні. Навколо нього збираються молоді талановиті художники, й у 20-х роках школа Бойчука стає найчисленнішою та найвпливовішою групою в мистецтві України. Школа мала багато послідовників, плідно працювала і виконувала великі державні замовлення, як, наприклад, фресковий розпис Хаджибейського селянського санаторію [6]. Подібна популярність не могла не привернути до себе уваги критиків і наприкінці 20-х років неовізантиністи стали об'єктом постійних дискусій.

Критики ставилися до творчості Бойчука і бойчукістів неоднозначно: одні захоплювалися їхніми творами [7], інші звинувачували у традиціоналізмі, формалізмі, примітивізмі або просто в небажанні створювати радянське мистецтво. Так, Євген Холостенко критикує майстра за невідповідність форми і змісту його робіт.

"Тема не цікавить художника, не хвилює його. Тут маємо поворот до минулого, спробу шукати в ньому "надхнення" для розв'язання завдань і проблем сучасного мистецтва" [8].

Інший сучасник Бойчука, відомий український художник Іван Врона, намагаючись пояснити і виправдати традиціоналізм Михайла Бойчука, зазначає, що його наслідування давньому мистецтву не є самодостатнім, а має суто формальний характер: закони і способи композиції, монументального трактування форм, техніки стінного малярства тощо [9].

З відомих причин у 30-ті роки ідеологічний тиск на Бойчука стає дедалі сильнішим і він змушений піти на серйозні компроміси. Це відвертає від нього частину учнів, які розчаровані його конформізмом. Зрештою, ніякі поступки офіційному мистецтву не врятують ні самого Бойчука, ні його школу. Михайла Львовича Бойчука, а також деяких його учнів у 1938 році репресовано, величезну кількість творів знищено. Частину фрескових робіт було збито зі стін, інші покриті товстим шаром тиньку. Однак, попри всі намагання знищити творчість неовізантиністів, вона і досі є одним з найбільших досягнень українського мистецтва XX століття.

1. Рітко О. О. У пошуках страченого минулого. Ретроспектива мистецької культури Львова ХХ століття.— Львів: Каменяр, 1995.— С. 16.

2. Холостенко Є. Перший досвід. (З приводу розпису та скульптурного оформлення всеукраїнського селянського санаторію).// Критика, № 1.— К., 1929.— С. 81.

3. Рубан В. В. Український портретний живопис другої половини ХІХ — початку ХХ століття.— К.: Мистецтво, 1986.— С. 190.

4. Рітко О. О. Цит. вид.— С. 23.

5. Тамсамо— С. 15.

6. Холостенко Є. Цит. вид.— С. 81—85.

7. Горбенко П. Українська школа монументалістів (бойчукістів)// Критика, № 12.— К., 1929.— С. 94—102.

8. Холостенко Є. Цит. вид.— С. 84.

9. Врона І. Сучасні течії в українському малярстві // Критика, № 2.— К., 1928.— С. 89.

Shevchuk I. A.

NEOBYZANTINISM OF MYKHAILO BOYCHUK

This article is devoted to one of the most significant events in Ukrainian art of the XXth century — to the school of neobyzantinism of Mykhailo Boychuk. The author tries to find out theoretical and esthetical background of this trend as well as its role in Ukrainian culture.